

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar
Year: 5 - Number: 18, p. 373-380, Winter 2021

Modernleşme Teorisi Bağlamında Hindistan ve Pakistan Ekonomisi* *Economy of India and Pakistan in the Context of Modernization Theory*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.812212>

Arařtırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
18.10.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
29.11.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2021

Asya Studies

Cihat Aydın
cihat_ayd25@hotmail.de

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-8577-8692>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Modernleşme teorisi, sanayileşmiş ve gelişmiş Batı toplumlarında olduğu gibi, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin de ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirebilmeleri için Batı toplumlarının izlediği yolu izlemeleri gerektiğini belirten teoridir. Modernleşme teorisine göre, gelişmekte olan ülkeler demokratikleştikleri ölçüde ekonomik kalkınma sağlayabilirler. Başka bir ifadeyle, modernleşme teorisi demokrasi olmadan ekonomik kalkınmanın gerçekleşmeyeceğini savunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler olarak Güney Asya'da bulunan ve 1947 yılında kurulan Hindistan ve Pakistan, bu çalışmada modernleşme teorisi üzerinden irdelenecektir. Hindistan, Soğuk Savaş yıllarında Batı bloku içinde yer almamış, Sovyet tipi ekonomi modeline benzer şekilde "kendi kendine yetme" anlamına gelen swadeshi prensibine göre ekonomi politikasını belirlemiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçmesi ve ekonomide liberalizasyona gidilmesi, 1990'lı yılların başından itibaren dönemin Hindistan Maliye Bakanı Manmohan Singh liderliğinde kademeli bir şekilde gerçekleşmiştir. Ancak ekonomideki liberalizasyona karşı azınlıklar açısından tehditler içeren ve antidemokratik uygulamalara yol açan Hindu milliyetçiliği güç kazanmaya başlamıştır. Pakistan ise, kurulduğu yıllardan itibaren Batı bloku içerisinde yer almış olup Amerika Birleşik Devletleri ile önemli ilişkiler geliştirmiştir. Ancak bütün denemelere rağmen demokratikleşme çabaları sonuçsuz kalmıştır. Pakistan'ın demokratikleşme çabaları ordunun yönetime askeri darbelerle el koyması sonucunda sekteye uğramıştır. Pakistan, ekonomik kalkınmayı serbest piyasa ekonomisini benimsemesine rağmen devlet eliyle gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada 1947 yılında İngiltere'nin Hint alt kıtasından çekilmesi sonucu yaşanan bölünmeyle kurulan Hindistan ve Pakistan'ın demokratikleşme çabaları ve ekonomik kalkınma süreçleri modernleşme teorisi bağlamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Hindistan, Pakistan, Demokrasi, Ekonomi

Abstract

The theory of modernization is the theory which states that, as in industrialized and developed Western societies, underdeveloped or developing countries should follow the path of Western societies in order to achieve their economic development. According to the modernization theory, developing countries can democratize and achieve advanced economic development. In other words, modernization theory argues that economic development cannot occur without democracy. Developing countries in Southeast Asia like India and Pakistan, which were founded in 1947, will be examined through modernization theory in this study. India did not take part in the Western bloc during the Cold War and determined its economic policy according to the Swadeshi principle, which means "self-sufficiency" like the Soviet-type economic model. The transition to a free-market economy and liberalization of the economy has been realized gradually since the early 1990s under the leadership of Indian Finance Minister Manmohan Singh. However, despite the liberalization in the economy, Hindu nationalism, which contains threats for minorities and leads to anti-democratic practices, has started to gain strength. Pakistan, on the other hand, has been in the Western bloc since its establishment and has developed important relations with the United States. However, despite all attempts, democratization efforts have been inconclusive. Pakistan's democratization efforts were interrupted as a result of the military seizing the administration with military coups. Although Pakistan has adopted the free market economy, it has tried to achieve economic development by the state. In this context of the study, the democratization efforts and economic development processes of India and Pakistan, which were established as a result of the withdrawal of United Kingdom from the Indian sub-continent in 1947, will be discussed in the context of modernization theory.

Keywords: Modernization, India, Pakistan, Democracy, Economy

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Aydın, C. (2021). Modernleşme Teorisi Bağlamında Hindistan ve Pakistan Ekonomisi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(18), 373-380.

GİRİŞ

Modernleşme teorisi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üçüncü dünya ülkelerinin Batılı ülke standartlarına kavuşabilmeleri için çok fazla kendisinden söz ettirmiş bir kuramdır. Modernleşme teorisinin kurucusu olarak kabul edilen Seymour Martin Lipset'e göre demokrasi ile ekonomik kalkınma arasında pozitif bir ilişki vardır. Bir ülkede demokratikleşme; ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmişliği de doğal olarak getirecektir. Aynı şekilde Lipset'in varsayımına göre, bir toplumun ekonomik kalkınmayla refah seviyesi arttıkça, o toplum açısından demokrasi de o kadar gelişecektir (Geyikçi ve Çil, 2019: 2999). Ancak bu teoriye yöneltilen en büyük eleştiri, dünyada demokrasinin tanımı konusunda bir uzlaşının olmamasıdır. Bu bağlamda, modernleşme teorisi açısından önemli sayılacak demokrasi tanımı Joseph Schumpeter ve Robert Dahl tarafından yapılmıştır. Schumpeter'e göre demokrasi, hiçbir ayırım gözetmeksizin her vatandaşın oy kullanabilmesi ve aday olabilmesidir. Dahl'a göre ise demokrasi, seçme ve seçilme hakkının yanı sıra basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü, örgütlenme hakkı gibi bireysel hakları da içermektedir (Geyikçi ve Çil, 2019: 30001). Bu çalışmada da Hindistan ve Pakistan'da demokrasi ve ekonomi ilişkisi incelenirken, demokrasi Schumpeter ve Dahl'ın tanımına göre kullanılacaktır.

Hint alt kıtasında İngiliz sömürge yönetiminden sonra, 1947 yılında bir bölünme yaşanmış ve bu bölünmenin sonucunda Hindistan ve Pakistan iki ayrı devlet olarak kurulmuştur. Kurulduklarından itibaren, Soğuk Savaş yılları boyunca Pakistan tamamen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) liderliğindeki Batı Bloku içerisinde yer almıştır. Ancak Hindistan ise, Bağılantısızlar Hareketi'nin içinde yer almakla birlikte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile önemli ikili ilişkiler geliştirmiştir. Pakistan bir "İslam Cumhuriyeti" olarak demokrasiyi benimsemiş ve bu doğrultuda ekonomi politikalarını belirleyerek Batı ile yakınlaşmaya çalışmıştır. Ancak Pakistan'ın ne kadar demokratikleşebildiği tartışmalıdır, çünkü siyasi hükümetler sürekli askeri darbelerle yönetimden uzaklaştırılmıştır ve siyasal istikrar bugüne dek sağlanamamıştır. Hindistan ise, "dünyanın en büyük demokrasisi" olarak kabul edilirken ekonomide daha çok Sovyet tipi kalkınmacı devlet modelini benimsemiştir. Bu durum Hindistan açısından Soğuk Savaş'ın bitişine dek sürmüştür. Hindistan, 1990'lı yıllarla beraber ekonomide dışa açılarak serbest piyasa ekonomisine geçmiş ve neoliberal politikaları benimsemiştir.

Pakistan ve Hindistan açısından 11 Eylül saldırıları önemli bir olaydır, çünkü bu olayla birlikte Güney Asya'daki dengeler tersyüz olmuştur. ABD, bu tarihten itibaren "eski" müttefiki Pakistan'dan uzaklaşarak büyük bir pazar olan Hindistan'a yakınlaşmaya başlamıştır.

Bu çalışmada Hindistan ve Pakistan'ın ayrı ayrı ekonomik ve demokratik süreçleri incelenecektir. Pakistan ve Hindistan özelinde modernleşme teorisi tartışılacaktır ve iki ülke özelinde demokrasi ve ekonomik kalkınma ilişkisi incelenecektir.

1. HİNDİSTAN'DA DEMOKRASİ VE EKONOMİ

Hindistan, kurulduğu ilk yıllardan itibaren bütün politikalarını Batı karşıtlığı üzerinden belirlemekteydi. Bir bakıma bu durum, yıllarca Hindistan'ı sömüren ve kendi vatanlarında ikinci sınıf muamele gören Hindistanlıların tepkisi olarak yorumlanabilir. Ancak, ülkeyi yöneten kadronun Batı karşıtı fikirlerinin olmasının bu noktadaki etkisi daha fazla olmuştur. Hindistan, Soğuk Savaş yıllarında SSCB'ye karşı daha yakındı. Çünkü Hindistan'ın yönetici seçkinlerinin ve onlara liderlik eden Hindistan'ın ilk başbakanı olan Jawaharlal Nehru'nun sosyalist bir toplum inşa etme ideali bulunmaktaydı (Mohan, 2007: 52). Bu durum, doğal olarak ekonomide de kendini göstermekteydi. Hindistan bağımsızlıktan sonra, özellikle sanayi alanında kalkınmayı sağlayabilmek için kamu sektörünün özel sektöre göre daha fazla ağırlığının olduğu planlı kalkınma modelini benimsemiştir (Kılıçkap, 2007: 41). Hindistan ekonomisi, 1947 yılından itibaren *swadeshi* (kendi kendine yetme) prensibini benimseyerek devlet tarafından düzenlenen kalkınma planlarına göre gelişim göstermiştir (Ogden, 2014: 87). *Swadeshi* prensibinin temelinde sosyalist tipi ekonomi modeli bulunmaktaydı. Bu modelin kurucusu ise Hindistan'ın kurucu partisi olan Kongre Partisi ve onun lideri ve Hindistan'ın ilk başbakanı olan Jawaharlal Nehru'ydu. Kapitalizme ve uluslararası pazara bir tepki olarak beliren *swadeshi* prensibi, dış müdahaleciliğe ve yabancı sermayeli yatırıma karşıydı. Ayrıca devlet, ekonomik büyüme ve kalkınmanın ana aktörüydü (Ogden, 2014: 89). Nitekim 1991 yılına kadar Hindistan ekonomisinin temelini *swadeshi* prensibi oluşturmaktaydı.

İngiliz sömürge yönetiminin yıllarca Hindistan'ın zenginliklerini sömürmesi neticesinde, 1947 yılında Hindistan bağımsızlığını kazandığında Hindistan ekonomisi zaten çökmüş bir ekonomiydi (Ogden, 2014: 88). Kırılgan, zayıf ve gelişmemiş, tam tersi sürekli geriye gitmiş olan Hindistan

ekonomisi işlemez bir durumdaydı. Düşük seviyeli gelirler ve yoksulluk Hindistan ekonomisinin en önemli sorunlarıydı. Dışa kapalı bir ekonominin olması sebebiyle de dış ticaret çok zayıftı, ayrıca yurt içi üretimi de Hindistan'ın kendi kendine yetmesini sağlamakta zayıf kalıyordu. Hindistan hükümeti 1948 yılında Endüstri Politikası Kararlarını açıkladı. Bu kararların açıklanmasıyla demir yolları, askeri silahlar ve atom enerjisi tamamen devlet tekeline alındı ve demir, çelik, uçak ve gemi yapımı ve telekomünikasyon gibi bazı sanayi kollarının gelişiminin devlet tarafından sağlanacağı belirtildi. Endüstri Politikası Kararlarını, 1951 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 1956 yılında tamamen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne bakılarak alınan İkinci Endüstri Politikası Kararları izledi. Bu kararlar sonucunda da devasa maliyetli Kamu İktisadi Teşebbüsleri kuruldu ve birçok özel teşebbüs devletleştirildi. Devletleştirmenin bir sebebi de özel sektörün yeterli teçhizata sahip olmamasıydı (Ogden, 2014: 89).

Hindistan ekonomisi, devletçi ithal ikameci sanayileşmeyi öngördüğü için iç pazarda kontroller, yüksek tarifeler ve neredeyse tüm ithal mallar için geçerli olmak üzere nicel kısıtlamalar uygulanmaktaydı. Ayrıca ekonomide güçlü bir devlet nüfuzu, müdahaleciliği ve özel sektörün kontrol edilmesi de doğal olarak gelişmiştir. Nitekim birçok işletmenin *raj* (bir tür ruhsat/lisans) izni alması zorunlu hale getirildiğinden dolayı, bu durum ileride istismara dönüşmüştür. Çünkü ekonomi tamamen kamuya bağlı olduğu için, lisans izninin bir an önce çıkarılması için siyasi bağlantılar kullanılabilir hale gelmiştir. Bu durum ise kamu çıkarındansa kendi çıkarlarını gözeten bürokratlar ve politikacılar tarafından istismar edilmeye başlanmıştır ve geçmişten günümüze Hindistan ekonomisi açısından önemli bir yük haline gelen yolsuzluk olgusu perçinleşmiştir (Güneş, 2014: 67). Yolsuzluğun vardığı noktayı anlamak için şu örnek yeterlidir: 2001 yılında kamuda şeffaflık için Bakanlar Kurulundan mal beyannamesi isteyen dönemin Başbakanı Manmohan Singh'in kamuoyuyla paylaştığı toplam meblağ yaklaşık 100 milyon dolardır (Ogden, 2014: 106). Bu çerçevede, yolsuzluk sarmalı neticesinde Kamu İktisadi Teşebbüslerinin verimliliği de düşmüş ve kamuya ağır bir külfet haline gelmiştir (Ogden, 2014: 90).

1960'lı yıllara gelindiğinde artık Hindistan ekonomisi dışarıdan aldığı yardımları arttırarak iyice kırılgan bir ekonomi haline gelmiştir. 1962 Hindistan-Çin Savaşı, 1965 ve 1971 Hindistan-Pakistan Savaşı da ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Her ne kadar dışa kapalı bir ekonomi olsa da dışarıdan gelen küçük bir etki Hindistan ekonomisinde önemli şoklar yaratmaktaydı (Ogden, 2014: 90).

Hindistan devlet eliyle kalkınmayı sağlamaya çalışmış ve dışa kapalı bir ekonomi oluşturmuştur. Bir nebze olsun kalkınmayı sağlayan gelişmeler olmuştur. Örneğin 1980'li yıllara gelindiğinde Hindistan dünyanın en büyük tarım üreticilerinden biri olmuştur (Ogden, 2014: 91). Ancak bu gelişmelere rağmen Hindistan belli sorunlarını aşamamıştır. Özellikle de 1970'li yıllardan sonra Hindistan'ın dış ticaretindeki borç yükü önü alınamaz şekilde büyümüştür. Her ne kadar yurtdışındaki Hindistan diasporasının ülkeye döviz göndermesi Hindistan ekonomisini bir nebze olsun rahatlatırsa da dış ticaret açığını kapatamamıştır (Kılıçkap, 2014: 64). Ayrıca Hindistan, dünya genelinde endüstriyel kalkınmada önemli bir başarı yakalamasına rağmen hâlâ ülkedeki işsizlik ve yoksulluk sorunu devam etmektedir. Güney Asya'daki ve dünyadaki krizlerle de -örneğin Güneydoğu Asya Krizi ve/veya Petrol Şokları gibi- baş edemeyen Hindistan, ülke içinde de 1991 yılında ödemeler dengesi krizinin yaşanmasından ötürü Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber çareyi küresel ekonomiye eklemlenmede bulmuştur (Kılıçkap, 2014: 40). Küresel eklemlenme konusunda, Hindistan'ın büyük güç olma arzusu da önemli bir rol oynamıştır (Ogden, 2014: 87). Bu doğrultuda 1991 yılında dönemin Ekonomi Bakanı Manmohan Singh tarafından neoliberal ekonomik reformlar gerçekleştirilerek serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir (Kılıçkap, 2014: 41). Reformların amacı küresel ekonomiyle bütünleşmeyi sağlama, ihracat ve ithalattaki devlet etkisinin ve bürokrasinin azaltılması, ihracatın arttırılması ve kolaylık sağlanarak teşviklerle özel sektörün ülke ekonomisinde daha etkin bir rol oynamasına yöneliktir (Kılıçkap, 2014: 66). Reformların açıklanması ve ekonomideki liberalizasyonla beraber ilk önemli gelişme Hindistan'ın IMF'ten 2,2 milyar dolar kredi alması olmuştur. Hindistan bu reformlarla birlikte IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurum ve kuruluşlarla yakından çalışmaya başlamıştır.

Ekonomik reformlarla birlikte önemli hamleler sanayi alanında gerçekleştirilmiştir. Kontrolü kamu sektörünün elinde olan ağır sanayiye ağırlık verilmiş, kontrolü daha çok özel sektörün elinde olan tüketim malları için de devlet tarafından özel sektöre teşvikler sağlanmıştır. 1991 yılında yayınlanan Yeni Endüstriyel Politika belgesiyle enerji, petrol, ulaşım ve telekomünikasyon üzerindeki devlet tekeli kaldırılmıştır. Ayrıca birçok sektörde *raj* izni de kaldırılmıştır (Ogden, 2014: 93). Bu bağlamda, ekonomideki liberalizasyonun bir sonucu olarak sanayi sektörü başta olmak üzere birçok alanda bir

rekabet ortamı oluşmuştur (Kılıçkap, 2014: 48). Sanayi sektöründen sonra ise bilişim teknolojisi alanına ağırlık verilmiştir. Özellikle yazılım sektöründe önemli gelişmeler yaşanmıştır. Hindistan'ın Bangalore şehri, bugün "Hindistan'ın Silikon Vadisi" olarak adlandırılmaktadır. Başta ABD, AB, Japonya ve Rusya olmak üzere birçok ülke Hindistan'dan yazılım ithal etmektedir. Bununla beraber yazılım ve bilişim teknolojileri alanında Hindistan dünyaya beyin göçü vermektedir (Kılıçkap, 2014: 50). Bunun en temel örneği çalışanlarının çoğunluğunu Hindistanlıların oluşturduğu NASA'dır. Bütün bu reformların en temel başarısı, Hindistan'da yabancı sermayeli yatırımın artması ve ülkedeki orta sınıfı oluşturan vatandaşların hızla gelirlerinin artması ve tüketim harcamalarındaki yükseliş olmuştur (Kılıçkap, 2014: 51). Bütün bu süreçten sonra Batılı sermaye Hindistan'da yatırım yapmaya başlamıştır. Örneğin, Novell ve Computervision gibi şirketler AR-GE alanında, Texas Instruments, Hewlett-Packard, IBM, Silicon Graphics ve Compaq gibi şirketler ise yazılım sektörü alanında, Batı Amerika Telekom, AT & T, CIT Alcatel, Siemens, Fujitsu, Erickson ve Avustralya Telekom gibi şirketler ise telekomünikasyon alanında Hindistan'da yatırım yapmaktadırlar (Kılıçkap, 2014: 56).

Ekonomik reformlarla beraber küresel ekonomiye eklemlenme süreci başlamış ve ekonominin bütün sektörleri dışa açılmıştır. Ancak bununla beraber, bazı sorunlar da baş göstermiştir. Örneğin her yıl bütçe açık vermeye başlamış ve özelleştirilmeye çalışılan, ancak ülke şartlarının güven vermemesinden ve ekonomik istikrarın olmamasından ötürü özelleştirilemeyen kamu işletmeleri önemli bir külfet olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca özel sektörün istenilen seviyede olmaması da ekonomideki liberalizasyonu sekteye uğratan önemli bir faktördür (Kılıçkap, 2014: 43). Bunların önüne geçmek isteyen Hindistan, öncelikle ulusal para birimi olan Rupiyi dolar karşısında devalüe etmiş ve sonrasında da deflasyonist bir politika belirlemiştir (Kılıçkap, 2014: 44). Nitekim reformlar sonrasında Hindistan dış yardım alan ülke konumundan dış yardım yapan ülke konumuna gelmiştir. Hindistan; 2005 yılında en büyük tehdit olarak algılanmasına rağmen Pakistan'a yaşanan sel felaketinden dolayı, 2012 yılında ise Afganistan'ın yeniden inşası konusunda 2 milyon dolar yardımda bulunmuştur (Ogden, 2014: 106). Ancak bütün bunlara rağmen sorunlar kısmen aşılmış olsa da tamamen ortadan kaldırılmış değildir.

Hindistan, bağımsızlıkla birlikte demokratik bir cumhuriyet olarak kurulmuştur. Ülkenin manevi kurucusu olarak kabul edilen Mahatma Gandhi ülkenin hangi prensiplerle yönetileceği konusunda önemli bir rol oynamıştır. Hindistan'ın kuruluşu Gandhi'nin felsefesine göre gerçekleşmiştir. Nitekim Mahatma Gandhi'nin etrafında birleşen Hindistan'ın kurucu partisi olan Kongre Partisi'nin liderleri de aynı perspektifi paylaşıyordu. Bu perspektif, Müslümanların ve Hinduların "Hindistanlı" üst kimliği çatısı altında bir arada barış içerisinde yaşayabilecekleri bir Hindistan tasarlamaktaydı. Nitekim Hindistan anayasası da her din mensubu vatandaşa eşit yaklaşan, Hindu'nun Müslüman'a, Müslüman'ın da Hindu'ya hiçbir üstünlüğünün olmadığı hoşgörünün esas alındığı bir anayasadır. Ancak ülkedeki Müslüman-Hindu çatışması ve siyasi suikastlar son bulmamıştır. Ülkenin kurucu "babası" kabul edilen Mahatma Gandhi radikal Hindular tarafından öldürülmüş, ardından İndira Gandhi Başbakan koltuğundayken yine radikal Hindularca öldürülmüştür. 1990'lı yılların başında ekonomik reformların yanı sıra yükselişe geçen radikal Hindu milliyetçiliğiyle beraber Müslüman-Hindu çatışmaları da artmaya başlamıştır.

Hindistan, ekonomik reformlarla birlikte ülkenin kapılarını dış ülkelere resmen açmıştır. Hindistan bu minvalde, siyasi olarak da dışa açılmaya, daha doğrusu Batı'ya açılmaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle kuruluş yıllarından itibaren Batı karşıtı politikalar izleyen Hindistan, artık Batı yanlısı politikalar izlemeye başlamıştı. Çünkü zengin doğal kaynakları, yurt dışında ve ülkede bulundurduğu, özellikle de teknoloji alanındaki önemli insan kaynağı, zengin/kapitalist ülkeler açısından önemli büyük bir pazara sahip olması Hindistan'ı Batılı ülkelere yakınlaştırıyordu. Nitekim Hindistan'ın başlattığı ekonomik reformlar Batılı ülkeler ve çokuluslu şirketler tarafından takdirle karşılanmıştır (Ogden, 2014: 45). Bunun doğal bir sonucu olarak da ABD ve Batılı ülkeler Hindistan'ın dış ticaretinde önemli ortaklarıdır (Ogden, 2014: 51).

Daha önce de belirtildiği gibi Bağımsızlık yıllarından itibaren ülkenin tarihi, jeopolitik konumu, ulusal kimliği ve ülkenin manevi "babası" olarak kabul edilen Mahatma Gandhi'nin etkisi gibi olgulardan ötürü Hindistan dış politikası Batı karşıtlığı üzerine inşa edilmişti. Ancak Soğuk Savaş'ın sonra ermesi, SSCB'nin yıkılması, dini/mezhebi ve ideolojik temelli ittifakların yerine ekonomik çıkara dayalı ittifakların oluşması, Berlin duvarının yıkılması, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) AB'ye dönüşme süreci ve Asya'daki bazı ülkelerin önemli ekonomik atılımlarda bulunması gibi gelişmeler Hindistan'ı siyasi ve iktisadi olarak yeni politikalar üretmeye itmiştir. Bir bakıma Francis Fukuyama'nın ileri sürdüğü "Tarihin Sonu" teorisi gerçekleşiyordu. Bu teoriye göre, Komünizmin çökmesinden sonra

Liberal Demokrasi egemen sistem haline gelecek, ideolojik savaş son bulacak ve dünya genelinde ekonomik büyüme sağlanarak dünya bir “tüketim devleti” haline gelecekti (Ogden, 2014: 79).

Hindistan’ın neoliberal politikaları içselleştirmesi, sadece dış dünyanın etkisiyle olmamış, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik çıkmazlar da bu durumu tetiklemiştir (Ogden, 2014: 69). Bununla beraber ülkede yükselmeye başlayan Hindu milliyetçiliği de Hindistan’ın kuruluş yıllarında olduğu gibi azınlıklara hoşgörülü yapısını bozmaya başlamıştır. Yükselen Hindu milliyetçiliğinin bir sonucu olarak Babri Cami radikal Hindular tarafından yıkılmış, Gujarat eyaletinde bir trende öldürülen Hindu’nun katili bir Müslüman olduğu iddia edildiğinden dolayı yaklaşık iki bin Müslüman katledilmiştir. Nitekim Ulusal Gönüllü Organizasyonu (RSS) olarak bilinen radikal Hindu örgütünün siyasi örgütü olan Hindistan Halk Partisi (BJP) her seçimde oyunu arttırarak 2014 yılında tek başına iktidara gelmiştir. Ancak Hindistan’ın, yani “dünyanın en büyük demokrasisi”nin ekonomik ve siyasi anlamda Batılı ülkelerle ikili ilişkiler geliştirmesinden ötürü insan hakları ihlallerine yol açan uygulamalarına Batılı devletler tarafından sessiz kalmaktadır.

1990’lı yıllarla başlayan gelişmeler, 2001 yılı 11 Eylül saldırısıyla bölgede yeni bir boyut kazanmıştır. 11 Eylül, bölgede keskin bir paradigma değişikliğine yol açmıştır. ABD, bu tarihten itibaren artık eski müttefiki Pakistan yerine hemen hemen bütün meselelerde Hindistan’ın yanında yer almaya başlamıştır. Pakistan’ın Afganistan’daki Taliban hükümetiyle olan stratejik müttefikliği ve Hindistan’ın 11 Eylül saldırısı sonrası Bombay ve Yeni Delhi saldırılarında izlediği “madem teröre karşı topyekün savaş, o halde bizim teröre karşı savaşımızda da dünya bizim yanımızda yer almalı” stratejisi bu paradigma değişikliğini hızlandırmıştır. ABD, artık Pakistan yerine Hindistan’ın yanında yer almaktaydı. Nitekim artık ABD-Hindistan ittifakı iki ülkenin liderleri tarafından “küresel stratejik ortaklık” olarak tanımlanmaktadır. Çünkü hemen hemen her alanda ABD ve Hindistan iş birliği gerçekleştirmektedir. Örneğin ABD ve Hindistan donanmaları hem Hint Okyanusu’nda hem de askeri üslerde ortak tatbikatlar gerçekleştirmektedir. İki ülke, savunma, altyapı, ekonomik, ticari ve bilişim teknolojisi alanlarında antlaşmalar imzalamışlardır. Avrupa Birliği ile de Serbest Ticaret Antlaşması imzalayan Hindistan, Batı karşıtı olan politikalarından Batı yanlısı politikalara geçiş yapmıştır (Mishra, 2007: 80).

Son dönemde, özellikle de son on yılda ABD başta olmak üzere Batı dünyasının Hindistan’la ilişkilerini ileriye taşımaya liberal demokrat bir partinin iktidarda olmasıyla değil, Müslümanların Hindistan’ı terk etmeleri gerektiğini ya da öldürülmeleri gerektiğini açıkça ifade eden Hindu milliyetçilerinin partisi olan Hindistan Halk Partisi’nin (BJP) önce hükümet ortağı, 2014 yılından sonra ise tek başına iktidar olduğu dönemde gerçekleşmiştir. BJP hükümeti açık bir şekilde Müslümanlara demokrasiyle bağdaştırılması mümkün olmayan politikalar uygulamaktadır. Örneğin resmi dillerden biri olan Urduca Müslümanların dili olması sebebiyle tabelalardan silinmekte ve/veya Allahabad’ın Prayagraj olarak değiştirilmesi gibi Müslüman şehir adları değiştirilmektedir. En son, 13 Aralık 2019’da yürürlüğe giren Vatandaşlık Yasası’nda yapılan değişiklik ise tamamen demokrasiden uzak totalitarizme yakın bir icraat gerçekleştirilmiştir. Vatandaşlık Yasası 64 yıllık bir yasa olup, Hindistan vatandaşlığını doğuma göre tanımlamaktaydı ve sonradan gelen göçmenler dinlerine bakılmaksızın gerekli şartları sağladıkları takdirde vatandaş olabilmekteydi. Ancak yapılan değişiklikle birlikte artık Müslümanlar hariç, diğer dinlere mensup olan ve Bangladeş, Afganistan ve Pakistan’daki dini baskıdan kaçıp gelen göçmenler vatandaş olabilmektedir. Bu yasadaki önce vatandaşlık alan Müslümanlar ise vatandaşlıktan atılacaklardır. Böyle bir durumda, açıkça insanların oy hakkı elinden alınmakta ve bu durum demokrasiyle bağdaşmamaktadır (Aksöz, 2019).

Sonuç olarak, 1990’lı yıllara kadar azınlıklara karşı daha fazla hoşgörülü olan Hindistan’da daha fazla demokrasi bulunmaktaydı, ancak kapitalist serbest piyasa ekonomisini benimsedikten sonra anti-demokratik uygulamalar çoğalmaya başlamıştır.

2. PAKİSTAN’DA DEMOKRASİ VE EKONOMİ

Hint alt kıtasında yaşanan bölünme sonucu 1947 yılında Pakistan kurulmuş oldu. Ancak Pakistan’ın kuruluşunda çok büyük trajediler yaşandı. Hindistan’dan Pakistan’a göçen nice insan göç sırasında gerek Hindu-Müslüman-Sih çatışmasından gerek yoksulluk ve şartların olumsuz olmasından kaynaklanan nedenlerden dolayı hayatını kaybetti. Birçok insan, Hindistan’da evini bırakıp evinin olmadığı ve bir müddet dışarıda yaşamak zorunda kaldığı Pakistan’a göç etti. Pakistan topraklarında neredeyse hiçbir üretimin olmamasından dolayı yoksulluk Hindistan’a göre çok yüksek düzeylerdeydi. Yoksulluk yüzünden çocukların yüzde 60’ı beş yaşında veya daha erken yaşta hayatını kaybediyordu (Ali, 2008: 15). Ayrıca bölünmeyle birlikte Kalküta, Doğu Pencap, Hint Okyanusu’nun Batı kıyısı gibi

endüstri bölgeleri Hindistan sınırları içinde kalmaktaydı. Altyapı konusunda da Hindistan'ın çok gerisinde kalmıştı. Hindistan'da düşük seviyeli kalkınmaya rağmen İngilizlerden miras kalan 26400 işçi kapasiteli 34 orta büyüklükte tekstil, çimento ve şeker fabrikaları gibi fabrikalar bulunurken, Pakistan bu mirastan yoksundu (Büscher, 1976: 345). Bu çerçevede Pakistan'ın (kuruluşu bir trajedinin doğumu olarak tanımlanabilir (Ali, 2008: 47). Nitekim Pakistan kurulduğunda Batı Pakistan ve Doğu Pakistan olarak iki toprak parçasından oluşuyordu. Doğu Pakistan'ın 1971 yılı Pakistan iç savaşında bağımsızlık kazanmasıyla Bangladeş kurulmuş oldu.

Hindistan gibi Pakistan ekonomisi de tarımın ağırlıkta olduğu bir ekonomik görünüme sahipti. 1948-1960 yılları arasında tarım sektörü, Pakistan ekonomisinin yaklaşık yüzde 89'unu oluşturmaktaydı (Ministry of Finance, 1968: 55). İş gücü nüfusunun yaklaşık yüzde 70'i tarım alanında çalışmaktaydı. Endüstri ürünlerinin toplam çıktı içerisindeki oranı yüzde altıydı, iş gücü nüfusunun da yüzde 10'u endüstri sektöründe çalışmaktaydı. Geri kalan nüfus ise hizmet sektörünü oluşturmaktaydı (Özelgün, 2007: 139). Bu bağlamda, Pakistan ekonomik politikalarında öncelik olarak tarımın makineleştirilmesine yönelik uygulamaları hayata geçirmeye çalışmıştır. Ancak siyasi istikrarın uzun yıllar sağlanamaması ve sürekli darbelerle askerinin yönetime el koyması da ekonomik politikaların istenildiği gibi uygulanamamasında kilit rol oynamıştır. 1947 yılında kurulan bir devlet olan Pakistan'ın, 1956 yılına kadar, yani neredeyse yaklaşık 10 yıl boyunca anayasası olmamıştır. 1956 yılında Pakistan anayasası ilan edilebilmiştir.

Pakistan ekonomisinde 2000'li yıllara kadar endüstriyel üretim çok zayıf kalmaktaydı. 2000'li yıllarda da istenilen seviyeye gelinebilmiştir, ancak geçmişe göre endüstri alanından önemli bir gelişim sağlanmıştır. Pakistan, endüstri kollarının kalkınması için devlet olarak önemli adımlar atmıştır. Örneğin ilk önce 1955 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ilan edilmiş, ardından özel sektörün teşvik edilmesi için 1959 yılında Kredi Komisyonu ve 1961 yılında da Pakistan Endüstriyel Kalkınma Bankası kurulmuştur. Beş Yıllık Kalkınma Planları daha çok devletin sanayide ağırlığının olduğu, ancak bununla birlikte özel sektörü teşvik edici uygulamaların bulunduğu bir program silsilesiydi (Ministry of Finance, 1968: 83). Pakistan ekonomisi genelde Beş Yıllık Kalkınma Planlarının hedeflerine ulaşamıyordu. Ancak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla beraber önceki yıllara göre büyüme hızı yüzde 2'lerden yüzde 4'lere çıkmış ve kişi başına düşen milli gelir 250 Pakistan rupisinden, 318 Pakistan rupisine yükselmiştir (Büscher, 1976: 347). Kredi Komisyonu ve Pakistan Endüstriyel Kalkınma Bankası ise, çok düşük faizlerle (yüzde 3-8 arasında değişen) yerli yatırımcıyı teşvik etmiştir. Yabancı yatırımcının ülkeye gelmesi için ise vergiler çok düşük seviyede tutulmuştur (Ministry of Finance, 1968: 89).

1965 ve 1971 Pakistan-Hindistan savaşları, ayrıca ülke içerisindeki silahlı grupların çatışmaları Pakistan ekonomisini olumsuz etkilemiştir. ABD ve Çin menşeli yardımlarla IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurum ve kuruluşların yardımları olmasaydı, muhtemelen Pakistan ekonomisi daralacaktı. Söz konusu yardımlar ve özellikle de Çin'in ülkede yatırım yapması neticesinde Pakistan ekonomisi çok düşük olsa da yüzde 3-4 arasında ekonomik büyümesini sürdürülebilmiştir (Büscher, 1976: 351).

Pakistan ekonomisinin olumsuz etkilenmesindeki bir başka önemli bir faktör ise, asker/ordunun darbelerle yönetimi ele geçirmesi ve siyasi istikrarın sağlanamaması sonucu asker-bürokrat ağırlığının oluşmasıyla gelişen yolsuzluklardır. Pakistan siyasi tarihinde, sırasıyla General Eyüp Han, Yahya Han, Ziya'ül Hak ve Pervez Müşerref dönemleri, ordunun siyaseti kuşattığı ve asker-bürokrat seçkinlerin/elitlerin siyasi çıkarları için devlet içinde yolsuzluklara karıştığı dönemler olmuştur. Darbe yapan generallerin dönemlerine ayrı ayrı bakıldığında, bir bakıma Ziya'ül Hak döneminde diğer dönemlere göre daha az yolsuzluğun olduğu söylenebilir (Ali, 2008: 113). Pakistan ekonomisinde de, tıpkı Hindistan ekonomisinde olduğu gibi yolsuzluk sarmalı önemli bir yer tutmaktadır. Hindistan her ne kadar Manmohan Singh döneminde kamuda şeffaflık paketiyle bir nebze olsun yolsuzluğun boyutunu kırmış olsa da Pakistan bunu hiçbir zaman uygulayamamıştır. Pakistan ekonomisinde Hindistan'daki gibi 1991 yılında gerçekleştirilen reformlar gerçekleşmemiş, çünkü Pakistan en başından beridir liberal demokrat bir sistem kurmak istediği için ekonomide de liberal politikalar uygulamak istemiştir. Ancak sürekli darbelerin yaşanması sonucu asker-bürokrat ağının tüm kamuyu sarması ve özel sektörün yeterli seviyede olmaması sebebiyle kamu sektörünün ekonomideki ağırlığının azaltılamaması nedeniyle ekonomide liberalizasyon gerçekleşmemiş ve ekonomik kalkınma devlet eliyle sürdürülmeye çalışılmıştır (Ali, 2008: 165).

Pakistan'da demokratikleşememenin belli başlı nedenleri bulunmaktadır. En önemlisi Pakistan'da özellikle de Lahor ve İslamabad gibi büyükşehirlerin dışında kalan kırsal kesimlerde aşiret

benzeri yapılar ve feodal sistemi andıran uygulamalar bulunmaktadır. Kırsal kesimde devlet otoritesi eliyle yürütülmesi gereken yargı ve güvenlik gibi faaliyetler bu aşiretler tarafından yürütülüyordu. Dolayısıyla Pakistan'da "parçalı egemenlik" söz konusudur. Sivil toplum kuruluşlarının neredeyse hiç olmaması, devlette asker-bürokrat egemenliğinin olması da bu durumu beslemiştir (Özev, 2016: 158). Hindistan'ın aksine Pakistan'da sürekli darbeler yaşanmış ve genellikle darbelerden sonra siyasi partilerin tekrar seçimlere katılması yaklaşık 10 yıl kadar sürmüştür, 10 yıl boyunca ordu devleti yönetmiştir. Tek bir istisna Yahya Han döneminde yaşanmıştır. General Yahya Han darbe sonucu devleti sadece iki yıl süreliğine 1969 yılından 1971 yılına kadar yönetmiştir. Diğer generaller Eyüp Han, Ziya'ül Hak ve Pervez Müşerref yaklaşık 10 yıl kadar devleti yönetmiştir (Özelgün, 2007: 137).

Pakistan'ın kurucu partisi Müslüman Birliği ve onun lideri Muhammed Ali Cinnah, Pakistan'ın İslami değerleri taşıyan demokratik bir cumhuriyet olarak kurumsallaşmasını istemekteydi. Ancak Cinnah, Pakistan'ın kuruluşundan kısa bir süre sonra hayata veda etmiştir. Nitekim Pakistan'ı yönettiği süre içerisinde de Cinnah'ın demokratik teamüllere göre harekete ettiği söylenemez. Cinnah'ın, Pakistan'ın kurucusu olması dolayısıyla diğer siyasilere göre açık bir üstünlüğü bulunmaktaydı. Cinnah, Pakistan'da demokratik siyasal kurumların yerleşik olmaması sebebiyle bu nüfuzunu sonuna kadar kullanmaktan çekinmemiştir. Kendisi hem devlet başkanı hem kurucu meclisin başkanı hem de Müslüman Birliği'nin başkanıydı. Sonuç olarak kendisinden sonra ortaya çıkan siyasi boşluğu dolduracak başka kimse de çıkmadı. Pakistan, anayasasını bile 1956 yılına kadar oluşturamamıştır (Özelgün, 2007: 138).

Cinnah'ın vefatından sonra Müslüman Birliği içerisinde fikri ayrışmalar yaşanmıştır. Partideki en önemli ayrılık, Doğu Pakistan konusunda yaşanmıştır. Doğu Pakistan'ın önde gelen liderlerinden Sühreverdi ve Bhaşani Avami Birliği'ni kurmuştur (Özelgün, 2007: 138). Kurulan yeni parti 1971 yılında Bangladeş'in kurucu partisi olmuştur. Batı Pakistanlı siyasetçiler, bürokratlar ve askerler Doğu Pakistanlıların siyasette giderek güçlenmesinden ve demokraside var olan ademi merkeziyet ilkesine göre yönetim istemelerinden oldukça rahatsız olmuşlardır. Batı Pakistanlılar demokratik ilkeleri hiçe sayarak Doğu Pakistanlıları olabildiğince devletten uzak tutmaya çalışmışlardır. Bu durumun en belirgin örneği, Doğu Pakistanlıların askere ve bürokrasiye alınmıyor olmalarıydı. Nitekim Batı Pakistanlılarca 1956 yılında ilan edilen anayasa da Doğu Pakistanlılara karşı uygulanan bu siyasi ayrımcılığı beslemiştir. Sonuçta ayrımcılık, demokratik ilkelere aykırı bir şekilde yasal hâle gelmiştir. Bu bağlamda Doğu Pakistan'a sadece siyasi anlamda bir ayrımcılık uygulanmıyordu, iktisadi anlamda da bir ayrımcılık söz konusuydu. Batı Pakistan'ın Doğu Pakistan'a karşı uyguladığı iktisadi politikalar, İngilizlerin Hindistan'a uyguladığı politikalarla farksızdı. Batı Pakistan, Doğu Pakistan'ın kaynaklarını Batı Pakistan şehirlerini kalkındırmak için kullandı (Özelgün, 2007: 139). Örneğin, Pakistan'ın başkenti İslamabad şehri sonradan kurulmuş bir şehirdir ve bu şehir kurulurken, Doğu Pakistan kaynakları kullanılmıştır. Bugün dahi, diğer Pakistan şehirlerine göre İslamabad gözde bir şehirdir. Lahor, Ravalpindi, Peşaver gibi şehirlerle karşılaştırıldığında İslamabad'ın her anlamda daha üstün olduğu göze çarpmaktadır.

SONUÇ

Yukarıda Hindistan ve Pakistan'da demokratik ve ekonomik süreçler incelenerek, bu iki ülke modernleşme teorisi çerçevesinde analiz edilmeye çalışıldı. Modernleşme teorisinin ileri sürdüğü gibi, Pakistan ve Hindistan'da demokrasi ve ekonomi arasında açık bir ilişki bulunmamaktadır.

Hindistan, ilk başlarda herkese eşit mesafe anlayışıyla anayasasını oluşturmuş ve demokratik teamüllere göre bir anlayış benimsemişti. Ancak buna rağmen Hindu-Müslüman çatışmasına, siyasi suikastlara ve yükselen Hindu milliyetçiliğinin önüne geçememiştir. Nitekim Hindu milliyetçisi BJP, 1990'lı yıllarda yükselişe geçmiş, her geçen gün desteğini arttırmış ve en nihayetinde 2014 yılında tek başına iktidara gelmiştir. Hindistan kuruluşundan 1990'lı yıllara kadar devlet eliyle kalkınmaya çalışmıştır. 1990'lı yıllarda neoliberal politikalar benimsenip reformlar başlamış olsa da, ekonomideki liberalizasyon demokratikleşmeyle beraber gerçekleşmemiştir. Tam aksine, Hindistan eski demokratik yapısını kaybedip demokrasiyle bağdaşmayacak şekilde azınlıklara yönelik sindirme politikası uygulamıştır. Özetle, Hindistan'da ekonomik kalkınma demokrasi ile gerçekleşmemiştir.

Pakistan ise, kuruluşundan bu yana demokratikleşmeye çalışmakta, ancak bunu başaramamaktadır. Sürekli darbelerle demokratik ilkeye dayanan seçimle iktidara gelen siyasi partiler yönetimden uzaklaştırıldığından, kırsal kesimdeki aşiret benzeri yapıların egemenliği devletle paylaşmasından ve sivil toplum, medya gibi unsurların zayıf olmasından dolayı demokrasi Pakistan'da yerleşmemiştir. Pakistan'da ekonomide liberalizasyon hep olması istenmiş, ancak özel sektörün zayıflığı

nedeniyle bu durum gerçekleşmemiştir. Bu çerçevede, Pakistan ekonomisinde kamu sektörünün (asker-bürokrat gücü dolayısıyla) daima ağırlığı olmuş ve kalkınma devlet eliyle gerçekleşmektedir. Özetle, Hindistan'da olduğu gibi Pakistan'da da ekonomik kalkınma ile demokrasi ile gerçekleşmemiştir. Ancak tam da bu noktada, demokrasi tam anlamıyla Batı Avrupa coğrafyasında yerleştiği gibi Hindistan ve Pakistan'da da yerleşebilseydi, Hindistan ve Pakistan'ın ekonomileri tıpkı Batı Avrupa ülkeleri kadar gelişir miydi sorusu izleyen araştırmaların konusu olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aksöz, A. (2019). Laiklik ve Hindutva Çıkmazında Yeni Vatandaşlık Yasası ve Hindistan'ın Geleceği. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/laiklik-ve-hindutva-cikmazinda-yeni-vatandaslik-yasasi-ve-hindistan-in-gelecegi/1674814> adresinden 20.09.2020 tarihinde erişildi.
- Ali, T. (2008). *Pakistan Ein Staat zwischen Diktatur und Korruption*. Bonn: Bundeszentrale Für Politische Bildung.
- Büscher, H. (1976). Die Entwicklung der Wirtschaft 1947-1971. (Derleyenler: U. Malik ve A. Schimmel). *Pakistan Das Land und Seine Menschen-Geschichte, Kultur, Staat und Wirtschaft* İçinde (s. 345-356). Tübingen: Horst Erdmann Verlag.
- Geyikçi, Ş. Y. ve Çil, U. (2019). Modernleşme Teorisini Yeniden Düşünmek: Ekonomik Kalkınma ve Demokrasi İlişisine Eleştirel Bir Bakış. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2996-3022.
- Güneş, M. (2014). Hindistan: Dünyanın En Büyük Demokrasisinde Yolsuzlukla Yaşamak. *Akademik Hassasiyetler*, 1(0), 51-73.
- Kılıçkap, T. B. (2007). *Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ministry of Finance (1968). *Economy of Pakistan (1948-1968)*. Islamabad: Ministry of Finance.
- Mishra, B. (2007). Hindistan-ABD İlişkileri: Bir Paradigma Değişikliği. (Derleyen: Y. Tezkan). *Hindistan Asya'nın Yeni Gücü* İçinde (s. 75-89). İstanbul: Ülke Yayınları.
- Mohan, R. (2007). Hindistan'ın Yeni Dış Politika Stratejisi. (Derleyen: Y. Tezkan). *Hindistan Asya'nın Yeni Gücü* İçinde (s. 51-57). İstanbul: Ülke Yayınları.
- Ogden, C. (2014). *Hindistan Dış Politikası*, (Çeviren: A. Y. Şir). İstanbul: Matbuat Yayın Grubu.
- Özelgün, C. (2007). Realizmin Sorgulanmasına Dair Bir Örnek: Pakistan ve Hindistan'da İç-Dış Siyaset İlişkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Burak Ülman), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Özev, M. H. (2016). Küresel ve Bölgesel Güçlükler Karşısında Pakistan'ın Demokratikleşme Çabaları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(16), 147-175.